

Λογογραφικό Λεξικό της Ελληνίδας Μαρμής

Δρ Χρίστος Θ. Οικονομόπουλος, Παιδοχειρουργός.

(Συνέχεια από το προηγούμενο)

πουχπουρίτσα, η, φυτό που τους σπόρους του χρησιμοποιεί η μαμή στη λεχώνα, ως κατάπλασμα στη μαστίτιδα από γαλακτοφορίτιδα (συμφόρηση μαστού).

πρακτικομαμή, η, η πρακτική μαμή, η μπάμπω.

πρεπούμενη, η, η έγκυος μετά τον πέμπτο μήνα της εγκυμοσύνης.

πρησκοφώκι, το, το ανεμομύρωμα, ο ερυσίπελας.

πριόβολος, ο, 1) τεμάχιο χάλυβα, σαν άγκυρα (με τον πριτόλιθο παράγει σπινθήρα), 2) μεταφορικά το γυναικείο αιδοίο.

προβασκάνιο, το, το φυλαχτό κατά της βασκανίας, η βασκαντούρα.

προβυζάστρα, η, η μάνα που θηλάζει το παιδί της και αναλαμβάνει, με παράκληση της μαμής, να θηλάσει μιάς άλλης τις τρεις πρώτες ημέρες από τον τοκετό, μέχρι να έρθει το γάλα της λεχώνας. Της προβυζάστρας η κατάρρα πιάνει το παιδί, γιατί το βύζαξε.

προγονός, ο, το παιδί που γεννήθηκε από προηγούμενο γάμο γυναίκας ή άνδρα, σε σχέση με τη νέα ή νέο σύζυγο. Λέγεται και προγόνοι.

προθυμιά, η, ο αμνιακός σάκος με το ενάμνιο υγρό και το έμβρυο: «Έσπασε η προθυμιά, κοντά έρχεται και το παιδί», συνήθιζε να λέει η μαμή.

προικιά, τα, η προίκα της νέφης, που δίνεται στο γαμπρό (είδη ρουχισμού, χαλκώματα, έπιπλα κλπ.). Όταν η κόρη γεννούσε κορίτσι, μετά το σαράντισμα της λοχείας η μάνα της (γιαγιά) άρχιζε να

φτιάχνει τα προικιά του νεογέννητου.

Προκόπιος, Άγιος, ο, ο προστάτης Άγιος των νεονύμφων, ο οποίος τους βοηθά για να προκόψουν και τους προστατεύει από το διαζύγιο.

πρόλαβος, ο, το θυλάκιο του εμβρύου, η προθυμιά.

προσλαλά, η, η μητέρα της μάνας. Λέγεται και προσμανή.

προσπόρι, το, το προ του γάμου σπαρθέν τέκνο.

πρόνερο, το, το θυλάκιο με το ενάμνιο υγρό.

προξενιά, η, η πράξη του προξενεύω, η μεσολάβηση για σύναψη συνοικεσίου. Πολλές φορές η μαμή ήταν και προξενήτρα, δηλ. μεσάζουσα στα συνοικέσια, ως σεβάσμιο και τιμώμενο πρόσωπο.

προξενήτρα, η, αυτή που είναι μεσάζουσα στα συνοικέσια. Λέγεται και προμνήστρα.

προπόδιξη, η, το εκούσιο τίναγμα των ποδιών της λεχώνας, με συμβουλή της μαμής, τρεις φορές την ημέρα για τρεις ημέρες, για την πρόληψη της θρομβοφλεβίτιδας των άκρων. Λέγονται και «κλωτσοπόνια».

προπόνια, τα, οι πρώτες ωδίνες του τοκετού.

προσέχω, έχω το νου μου. Οι φροντίδες της μαμής προς τη λεχώνα και το νεογνό, ιδίως τις τρεις πρώτες ημέρες.

προσηκώνομαι, από σεβασμό και τιμή όλες οι μανάδες σηκώνονται στο πέρασμα της μαμής.

προσκάλι, το, το νόθο τέκνο.

πρόσμελο, το, το κοκκίωμα του ομφαλού του βρέφους. Το καυτηριάζει η μαμή με γαλαζόπετρα ή το κόβει με ψαλιδάκι.

προσποδιάζω, η μικρομάνα που είχε δυστοκία και σώθηκε αυτή και το παιδί της, στην επέτειο της γέννησης του παιδιού υποκλίνεται εμπρός στη μαμή προσφέροντάς της δώρα.

προσπόνια, τα, τα κοιλιακά ενοχλήματα λίγες ημέρες πριν τον τοκετό.

προσώμι, το, το βρέφος μέσα στη μηλωτή (νάκα), κρεμασμένο από τους ώμους της μάνας του.

προσωπίδα, η, η αμνιακή μεμβράνη που περικαλύπτει το πρόσωπο του εμβρύου. Λέγεται και τσίπα ή φυλλοπροσωπίδα ή σκέπη. Η προσωπίδα θεωρείται τυχερή για το παιδί. Η μάνα τη λειτουργεί και τη φυλάει για την καλή τύχη του παιδιού. Τεμάχιο από αυτή τού ράβει στη σχολική σάκα, για να παίρνει τα γράμματα.

προσωπίδια, τα, η μάλαξη των διαφόρων μερών του προσώπου του νεογνού από τη μαμή το πρωί της τρίτης ημέρας, ώστε να γίνει όμορφο το πρόσωπό του και χαρούμενο, για να το καλομοιράνουν το ίδιο βράδυ οι Μοίρες. Του πλάθει το μέτωπο, τη μύτη, το πηγούνι, τα φρύδια, ιδίως στο αγόρι και αμείβεται από τον πατέρα.

πρωιμάδι, το, το βρέφος που συνελήφθη πριν το γάμο.

πρώιμο, το, το βρέφος που συνελήφθη πριν το γάμο.

πρωτάρα, η, η γυναίκα που για πρώτη φορά τίκτει: «*Είναι δυσκολογέννητη, γιατί είναι πρωτάρα*».

πρωτάρικο, το, το πρωτότοκο παιδί.

πρωταρχαραία, η, η πρωτότοκος θυγατέρα.

πρωτεκάρα, η, η πρωτότοκος κόρη, η οποία παίρνει περισσότερη προίκα.

πρωτινή, η, 1) η μάνα που έχει γεννήσει προηγουμένως και συμπαρίσταται στη

γέννα πρωτάρας. Σε δυστοκία βοηθάνε τη μαμή τρεις, πέντε ή εφτά πρωτινές, πάντα μονός αριθμός, 2) η μάνα της γιαγιάς, η προμάμη, 3) τιμητικά η γρια-μπάμπω (μαμή).

πρωτοβυζάστρα, η, η πρώτη που θήλασε το βρέφος. Αυτή εκτιμάται από το παιδί σαν άλλη μάνα του.

πρωτόγαλα, το, το πρώτο γάλα της μάνας. Συνήθως δεν το τρώει το βρέφος.

πρωτογαλιά, η, το πρώτο γάλα της μάνας, το οποίο αποφεύγει η μαμή να δώσει στο νεογνό. Η μαμή βάζει πάντοτε μεγαλύτερο βρέφος και πρωτοθλάζει τη λεχώνα και το δικό της το θηλάζει η βυζάστρα.

πρωτόγεννη, η, η γυναίκα που τίκτει πρώτη φορά.

πρωτογεννημένο, το, το πρώτο παιδί της μάνας.

πρωτογέννητος, ο, ο πρωτότοκος.

πρωτογόνατο, το, το πρωτότοκο τέκνο, το πρωτογέννητο, το πρώτο παιδί που τοποθετεί η μαμή, μετά το πρώτο του φάσκιωμα, στα γόνατα της λεχώνας.

πρωτοθεία, η, η πρώτη θεία, η αδελφή της μάνας ή του πατέρα, που θα περιποιηθεί μαζί με τη μαμή και τη γιαγιά τη λεχώνα και το νεογνό.

πρωτοκάρι, το, ο πρωτότοκος.

πρωτοκόρη, η, η πρωτότοκος θυγατέρα μόλις ενηλικιωθεί. Τρία χρόνια μετά τα πρώτα έμμηνα, υποκαθιστά τη μάνα της σ' όλες τις κοινωνικές σχέσεις. Περιποιείται τους ξένους, κερνάει τους επισκέπτες, συμμετέχει σε γιορτές. Έτσι, βγαίνει στον κόσμο, γνωρίζει και τη γνωρίζουν.

πρωτοκούλλικο, το, το στερνοπαίδι της μάνας του, που είναι και πιο αγαπημένο.

πρωτολάτης, ο, το πρωτότοκο παιδί.

πρωτομάνα, η, η μάνα που γέννησε το πρώτο παιδί αγόρι, το οποίο θεωρείται ο στύλος του σπιτιού.

πρωτόπαιδο, το, το πρωτότοκο αγόρι, το

πρωτόπουλο.

πρωτοπαιδούσα, η, η πρωτότοκος: «Σαν πρωτοπαιδούσα φοβάται».

πρωτόρακο, το, το πρώτο απόσταγμα του άμβυκος (οινόπνευμα). Η μαμή ρίχνει μέσα κόκκινη πιπεριά και κάνει εντριβές στις λιποψυχίες της εγκύου ή της λεχώνας. Επίσης, το χρησιμοποιεί για εντριβές σε κρύωμα του παιδιού.

πρωτοσαράντιση, η, ο σαραντισμός στην πρωτοτόκο μάνα. Στην εκκλησία τη συνοδεύουν πάντοτε η μαμή και η μάνα της.

πρωτοσπάραξη, η, το πρώτο σκίρτημα του εμβρίου στη μήτρα.

πρωτοσπόρι, το, το παιδί που «εσπάρη» πριν το γάμο.

πρωτοσταυριά, η, η 1η Σεπτεμβρίου, γιορτή του Αγίου Συμεών. Την ημέρα αυτή δεν εργάζονται οι έγκυες, για να μη γεννήσουν σημειωμένο παιδί (με αιμαγγειώματα, σπίλους κλπ).

πρωτότοκος, ο, ο πρώτος γεννηθείς σε αντιδιαστολή με το δευτερότοκο, τρίτοτοκο, κλπ.

πέρνισμα, το, το ταμπονάρισμα με «πυρκά», που κάνει μετά τον τοκετό η μαμή στο αιδοίο πολυτόκων γυναικών, για πρόληψη πρόπτωσης της μήτρας.

πυάλλα, η, η άμβλωση, η εθελουσία έκτρωση: πυαλλώνομαι=κάνω έκτρωση.

πύργιασμα, το, το αχνόλουτρο της λεχώνας από τη μαμή στις τρεις πρώτες ημέρες από τον τοκετό.

πυρετός κακός, ο, ο επιλόχειος πυρετός. 95% ήταν θανατηφόρος.

πύριασμα, το, είδος λουτρού με ζεστό ατμό, που έκανε η μαμή στη λεχώνα.

πυρινοπόταμος, ο, μεγάλος ποταμός του Άδη (Κάτω Κόσμου) από φλεγόμενη πίσσα, μέσα στον οποίο ρίχνονται οι γυναίκες που έκαναν έκτρωση και οι μανάδες που αρνήθηκαν να θηλάσουν τα παιδιά τους. Είναι δοξασίες που πίστευε πολύ η μαμή και τις μετέδιδε στις γυναίκες.

πυρκά, η, μείγμα τηγανισμένων κρεμμυδιών, απήγανου και αυγού, που τοποθετεί η μαμή στην άκρη της λαβής του κόπανου και ανατάσσει την πρόπτωση της μήτρας στις πολυτόκες γυναίκες. Το ίδιο κάνει και με τη φτέρνα (το φτέρνιασμα).

πυρό, το, το ανεμοπύρωμα, ο ερυσίπελας, η ρουσουμπελη. Είναι πολύ επικίνδυνο στη λοχεία και το γητεύει η μαμή.

πυροβολισμός, ο, όταν γεννηθεί αγόρι η μαμή ειδοποιεί αμέσως τον πατέρα του, ο οποίος πυροβολεί τρεις φορές για να αναγγείλει το χαρμόσυνο γεγονός και η μαμή παίρνει δώρα από τον πατέρα. Επίσης, ο νιόγαμπρος την πρώτη νύχτα του γάμου, ως ένδειξη της ικανότητάς του και ότι η νύφη βρέθηκε παρθένα. Τότε η μάνα της νύφης παίρνει δώρα από τους συγγενείς, τα «παρθενίκια», για την τιμή της κόρης της.

πυρόγαλο, το, το γάλα του μαστού ανάμεικτο με αίμα από φλεγμονή, το οποίο είναι ακατάλληλο για το βρέφος. Όταν η λεχώνα έχει πυρόγαλο, τότε η μαμή παρακαλεί μια άλλη μάνα, που θηλάζεται, να γίνει βυζάστρα του γαλοκαμένου νεογνού.

πυρομάχοι, οι, πέτρες πάνω στις οποίες στηρίζεται το καζάνι. Χρησιμοποιούνται σαν πρόχειρο σκαμνί για τη γέννα, όταν η μάνα τίκτει μόνη της, χωρίς βοήθεια, για να πέσει το παιδί στα μαλακά, πάνω στη σβησμένη στάχτη. Πάνω σε πυρομάχους γέννησε η Ζαμπέτα, η μάνα του Κολοκοτρώνη, τον ήρωα του '21 Θεόδωρο Κολοκοτρώνη.

πυριμάναρο, το, η φλεγμονή του μαστού της λεχώνας, το σπάργωμα.

πυρωτικά, τα, τα μπαχαρικά που έχουν καυστική και αρωματική γεύση, για τη θεραπεία της στειρότητας.

πυτιά της μάνας, η, το πρώτο μετά τον τοκετό γάλα της μάνας, το πρωτόγαλα, η κολάστρα.

Ρ

ράγα, η, η θηλή του μαστού.

ράγασμα, το, η μαμή πριν βάλει τη λεχώνα να θηλάσει το βρέφος, την προστάζει να αλείψει με σάλιο εννέα φορές τη ράγα του μαστού της, για να διευκολύνει το θηλασμό. (Το σάλιο της λεχώνας έχει πολύ από το ένζυμο "παρωτινάση", που ανοίγει τους γαλακτοφόρους πόρους). Έτσι, δεν κουράζεται το παιδί και αδειάζει ο μαστός.

ράμα, το, η αμοιβή της μαμής (συνήθως φλουρί) από τον ανάδοχο, κατά τη βάφτιση του παιδιού.

ρασοφασκιά, η, το χαροφάσκι, μαύρη φασκιά με την οποία φασκιώνει η μαμή το νεογνό που γεννήθηκε με σοβαρές συγγενείς ανωμαλίες (π.χ. μηνιγγοκήλη - αντρειωμένο), το οποίο και θα διαλαλήσει μαζί με τη μάνα του την τρίτη ημέρα σε όρη και βουνά, για να ζήσει.

ρεματιά, η, η κοίτη χειμάρρου, η χαράδρα. Η μαμή απαγορεύει στην έγκυο να περάσει από ρεματιά, για να μην την πάρουν οι νεράιδες.

ρηχτάλια, τα, θέσεις απόμερες, όπου έριχναν οι ανύπανδρες τα νόθα τέκνα τους. Ο Θεός απαντούσε στην ανομία τους με καταιγίδες και χαλάζι (οργή Θεού) και τα ξέχωνε, για να τιμωρήσει το χωριό.

ριγμένη, η, η διακορευμένη γυναίκα.

ρίγος, το, η κρυάδα, το σύγκρου της λεχώνας από επιλόχειο πυρετό (επιθανάτιο ρίγος).

ριζικάρια, τα, ο κλήδωνας, η κληρομαντεία της 24ης Ιουνίου.

ριζικό, το, το πεπρωμένο, η τύχη.

ριζιμιά, το, ειδικό αμετακίνητο λιθάρι έξω από σπήλαια ή μοναστήρια. Πιστεύουν ότι έχει γονιμοποιό δύναμη. Λέγεται και ριζιμιά λιθάρι. Πάνω σε ριζιμιά λιθάρι κάθονται οι λαχταρισμένες στείρες 40 Σάββατα, για να πιάσουν παιδί. (Ποιμένες και

νταυλοκαλόγεροι είναι πρόθυμοι για «κοινωνική αλληλεγγύη» και η στείρα τεκνίζει πολλές φορές).

ριζοδόντιασμα, το, η πρώτη οδοντοφυΐα, όταν το βρέφος βγάζει τα πρώτα του δοντάκια.

ριξίμι, το, το έκθετο βρέφος από παράνομο δεσμό.

ρίξιμο, το, 1) η αποβολή, η άμβλωση, 2) η έκθεση νόθου βρέφους.

ριόθερμο, το, ο πυρετός με ρίγος της λεχώνας (ουρολοιμώξη, επιλόχειος πυρετός).

ρίχνω, 1) τίκτω πρόωρα, 2) εκθέτω το νόθο τέκνο μου· «*ριχτό παιδί*».

ριχτίκια, τα, τα νομίσματα που παίρνει για αμοιβή η μαμή στις τρεις ημέρες από τον τοκετό, όταν λούζει το παιδί. Τα ρίχνουν μέσα στη σκάφη οι γονείς και οι συγγενείς.

ρίχτισσα, η 1) η μάνα που εκθέτει το βρέφος της από αθέμιτη σχέση, 2) η μάγισσα που ρίχνει μάγια, η κακοποιός γυναίκα.

ριχτοπάνι ή μπαστοπάνι ή θεοπάνι, το, το πανί με το οποίο τυλίγει η μπαστομάνα το παιδί της, που το εκθέτει ως ανεπιθύμητο. Επάνω γράφει σε χαρτί «βαφτισμένο» ή «αβάφτιστο».

ρογί, το, το λαδικό, το δοχείο ελαίου. Η παραμαμή ρίχνει με το ρογί στα χέρια της μαμής, για να προετοιμάσει με διαστολές τον κόλπο της πρωτάρας, ώστε να αποφύγει ρήξη του περινέου. Το ρίχνει σταυρωτά τρεις φορές.

ρογοβύζι, το, το θήλαστρο· «*Το ανάθρεμα με το ρογοβύζι, γιατί δεν είχα γάλα*».

ροδοζάχαρη, η, γλυκό κουταλιού από ροδοπέταλα. Η μαμή τάζει μ' αυτό τη λεχώνα, όταν γεννούσε αγόρι, για να είναι ροδοκόκκινο και για να φιλοδωρηθεί από τον πατέρα.

ροδοζυμωμένο, το, το παιδί με κόκκινα μάγουλα, το υγιές και ευτραφές βρέφος. Λέγεται και ροδοκάλο ή ροδομάγουλο.

ροδοκοκκίνισμα, το, η μαμή κατά τον τοκετό, αφού κόψει τον ομφάλιο λώρο

επιχρίει με το αίμα του τις παρειές και τις φτέρνες του νεογνού, για να είναι πάντα ροδοκόκκινο. Επίσης, τις θηλές των μαστών της μητέρας, για να θηλάσει εύκολα το βρέφος (εξαρτημένο οσμηγόνιο αντανακλαστικό).

ροδομέλι, το, μέλι με αφέψημα πετάλων ρόδου, καταπραϋντικό: 1) σε υστερόπονο, 2) σε πόνους πρώτης οδοντοφυΐας.

ροδόσταγμα, το, μύρο από τριανταφυλλόνηρο, ροδέλαιο, ροδόμυρο, ροδόστημα, ροδόσταμνο, ανθόνερο. Αφέψημα δροισιτικό, που δίνει η μαμή στη λεχώνα και στο νεογνό. Επίσης, με ροδόσταγμα ραίνει η μάνα το μοναχογιού της για να ξυπνήσει.

ροδοσταμνίζω, ραίνω τον κανακάρη μου με ροδόσταμνο, για να ξυπνήσει ήρεμα.

ρόκα, η, η ηλακάτη. Οι μικρομάνες απαγορεύεται να γνέθουν για ένα χρόνο (εντολή της μαμής), για να μη λιγοστέψει το γάλα τους.

ροκοκέφαλο, το, το γυναικείο αιδούο.

ροσοπύλια, τα, ο ερυσίπελας, η ρουσούμπελη. Είναι σοβαρή επιπλοκή στη λοχεία από στρεπτοκοκκική λοίμωξη. Η μαμή την ξορκίζει με κόκκινο πανί και πυρωμένο σίδερο. Λέγεται και πυρό.

ρουσούμπελη, η, ο ερυσίπελας, το ανεμοπύρωμα. Στρεπτοκοκκική λοίμωξη του δέρματος προσώπου ή άκρων.

ρούχα, τα, η περίοδος της εμμήνου ροής: «Είναι στα ρούχα της».

ρύζι, το, το ρύζι, η όρουζα. Χρησιμοποιείται από τη μαμή σε πολυάριθμες ιατρικές και μαγικές πράξεις.

ρυζόνερο, το, αφέψημα ορύζης, τροφή της λεχώνας.

ρυζόπιτα, η, πίτα με ζάχαρη, αυγά, βούτυρο, τυρί και ρύζι για την έγκυο, όταν είναι δυο-τριών μηνών, για να ριζώσει μέσα της το παιδί, με την ευχή «καλά ριζώματα» (θεραπεία υπερχλωριδρίας).

ρύπος, ο, τα υγρά, τα νερά του θυλακίου

κατά τον τοκετό.

ρώγα, η, 1) η θηλή του μαστού (ψιλωρώγα, χοντρορώγα), 2) το θήλαστρο του βρέφους από ελαστικό κόμι, που προσαρμόζεται στη φιάλη του γάλακτος, για να θηλάσει το βρέφος. Συνώνυμό του το βυζορόι ή βυζολόγος.

ρωγοβύζι, το, το θήλαστρο με το οποίο θηλάζει το βρέφος η μάνα, όταν δεν έχει γάλα. Είναι γυάλινο δοχείο, που φέρει στο στόμιο τεχνητή ελαστική ρώγα.

Σ

Σαββατιανός, ο, ο δαίμων που βλάπτει τις λεχώνες.

Σαββατογεννημένο, το, το παιδί που γεννήθηκε Σάββατο. Είναι διαβολεμένο, σκληροτράχηλο και ματιάζει.

σαϊτίζω, μαγική πράξη της μαμής για ευτοκία. Η μαμή στην αρχή των ωδίνων περνά τη σαίτα του αργαλειού τρεις φορές από τα στήθη μέχρι τα σκέλη της επιτόκου, λέγοντας: «Όπως γλιστράει η σαίτα μου, έτσι να γλιστρήσει και το παιδί σου».

σακάζω, απογαλακτίζω το βρέφος.

σακάτικο, το, το παιδί που γεννήθηκε με συγγενή ανωμαλία της διάπλασης, ιδίως στα έξω γεννητικά όργανα ή στα άκρα. Λέγεται και σημαδιακό ή κουσούρι.

σάλεμα, το, το πρώτο σκίρτημα του εμβρύου στη μήτρα.

σαλεύω, κινούμαι, δηλ. αισθάνομαι τα σκιρτήματα του βρέφους στην εγκυμοσύνη. Η μαμή προστάζει την έγκυο: «Όταν σαλέψει το παιδί, η έγκυος πρέπει να βλέπει την εικόνα της Παναγιάς και του Χριστού, για να γίνει όμορφο το παιδί».

σάλιακας, ο, το βρέφος που τρέχουν τα σάλια του, ιδίως όταν έχει την πρώτη οδοντοφυΐα ή σε διανοητική καθυστέρηση. Λέγεται και σιαλάς ή σαλάς ή σαλιάρης.

(Συνέχεια στο επόμενο τεύχος)